УДК 371

Лупиніс Т. Б.

РІВНІ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуто характерні для інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи рівні, критерії та показники, обґрунтовано потреба у формуванні інформаційної компетентності як необхідного елементу в повсякденному використанні, в процесі навчання, так і для майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: *інформаційна компетентність, магістранти соціальної роботи, університетська система освіти, сталий розвиток.*

В статье рассмотрены характерные для информационной компетентности магистрантов социальной работы уровни, критерии и показатели, обоснована потребность в формировании информационной компетентности как необходимого элемента в повседневном использовании, в процессе обучения, так и для будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *информационная компетентность, магистранты социальной работы, университетская система образования, устойчивое развитие.*

In article are considered characteristic for information competence of undergraduates of social work level, criterion and indicators, well-founded requirement for formation of information competence as necessary element in daily use, in the course of training, and for the future professional work.

Key words: *information competence, undergraduates of social work, a university education system, a sustainable development.*

Постановка проблеми. На сьогодні володіння інформацією постає головним пріоритетом розвитку суспільства XXI століття. Потоки та масиви інформації продовжують збільшуватися у нашому буденному житті, накопичуючи свій об'єм. Постає проблема розширення можливостей людини в прийнятті, обробці та використанні такого значного інформаційного потоку.

Університетська система освіти постає центральним осередком навчання та виховання молодого покоління на засадах компетентності, синергії та мобільності. Все більше перекладається завдань щодо якісної освіти для вищої школи. Адже сьогодні необхідно забезпечувати студентську молодь можливостями самостійно та вмотивовано набувати нові знання, генерувати нові ідеї, швидко проходити етапи адаптації та приймати активну участь у формуванні власної особистості.

Актуальність звернення даного питання до магістрантів соціальної роботи пов'язане з тим, що освітнє середовище у вищій школі для майбутніх соціальних працівників, в основному, спрямоване на вивчення циклу гуманітарних дисциплін, які виховують у них цілий ряд моральних принципів та орієнтирів не лише в майбутній професійній діяльності, але й у повсякденному житті. Але, як і в більшості професій, формування високих моральних принципів, настанов та дисциплінованості є недостатнім для того, щоб бути сильним у конкурентній боротьбі на ринку праці. Оскільки в інформаційному суспільстві одним з центральних елементів постає інформація, то формування інформаційної компетентності стає однією з провідних ланок для якісної, швидкісної роботи в інформаційному середовищі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вчені, які спрямовували своє дослідження на розробку теоретичних положень компетентнісної освіти: І. Н. Агапов, А. І. Зимня, Т. І. Каткова, Н. В. Кузьміна, Б. Оскарсон, Дж. Равен, С. Е. Шилов; розробка та впровадження сучасних педагогічних технологій професійної підготовки фахівців (В. П. Беспалько, О. В. Пєхота, С. О. Сисоєва). Вагомі наукові дослідження присвячено також проблемам вивчення інформаційних технологій в

навчальному процесі вищої школи (С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, В. М. Кухаренко, В. В. Олійник, П. В. Стефаненко) та впровадженню комп'ютерних технологій в освітній процес вищих навчальних закладів (Н. В. Апатова, І. Є. Булах, А. Ф. Верлань, М. Ю. Кадемія).

Підґрунтям даного дослідження стали наукові роботи, що присвячені: розвитку вищої освіти (В. М. Галузинський, Н. М. Дем'яненко, М. Б. Євтух, В. М. Мадзігон, В. К. Майборода); інформатизації освіти (В. Ю. Биков, Ю. О. Дорошенко, В. І. Луговий, К. К. Колін, Д. Ш. Матрос, Ю. І. Машбиць, Н. В. Роберт); інформаційно-комунікаційній компетентності (В. А. Бубнов, А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, О. С. Ільків, Г. О. Козлакова, А. А. Кузнєцов, Ю. В. Триус, Т. І. Чепрасова).

Завдання статті полягає в розкритті рівнів, критеріїв та показників сформованості інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи та доведення необхідності їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні панують суперечки та дискусії щодо визначення поняття «інформаційна компетентність», оскільки воно достатньо широке та не має чіткого визначення в сучасній педагогічній літературі. Однак ми поділяємо думку більшість дослідників про те, що інформаційна компетентність не зводиться до простої кваліфікації, що враховує актуальні на сьогодні навички роботи із засобами зберігання та передачі інформації (як традиційними так і електронними), а включає в себе досвід роботи з самою інформацією, уміння здійснювати пошук, критично сприймати, оцінювати та самостійно обробляти здобуту інформацію [6].

Інформаційна компетентність – це інтелектуальна особистісна складова в освоєнні інформаційного простору, що передбачає опанування вмінь сприймати й осмислювати різну інформацію, спираючись на інформаційний підхід до дослідження і використання всіх інформаційних феноменів, на системне уявлення про зміст, сутність і мету інформатизації, забезпечення інформаційної безпеки і екології інформаційного середовища [3].

Ми поділяємо думку Н. В. Баловсяк, яка трактує інформаційну компетентність як не лише грамотність і культуру роботи з інформаційними ресурсами, але й як якість особистості, що служить сполучною ланкою загальнопедагогічних та спеціальних знань і умінь, що інформаційно-компетентна особистість – це людина, яка знає, як знайти інформацію, як організувати знання та як використати інформацію таким чином, щоб інші могли в неї вчитися. Це людина, підготовлена до навчання протягом усього життя, оскільки вона може знайти інформацію, необхідну для розв'язання будь-якої проблеми [1].

На думку відомих російських науковців С. В. Трішиної, А. В. Хуторського, інформаційна компетентність – одна з ключових компетентностей. Вона має об'єктивну та суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона полягає у вимогах, які соціум висуває до професійної діяльності сучасного фахівця. Суб'єктивна сторона інформаційної компетентності фахівця є відображенням об'єктивної, яка переломлюється через індивідуальність фахівця, його професійну діяльність, особливості мотивації в удосконаленні та розвитку своєї інформаційної компетентності. Інформаційна компетентність має внутрішню логіку розвитку, яка не зводиться до підсумовування її підсистем (елементів) і логіки розвитку кожної підсистеми окремо [7].

Досліджуючи інформаційну компетентність магістрантів соціальної роботи в умовах університету ми виокремили рівні сформованості інформаційної компетентності, які розділили на низький, середній та високий. У свою чергу, кожен з цих рівнів має по два підрівня, які детально надають характеристику до кожного з них. Так, низький рівень у своєму складі має початковий та репродуктивний підрівні. На початковому рівні магістрант соціальної роботи має загальні уявлення з інформатики та сфери застосування інформаційних технологій, виявляє цікавість до роботи з комп'ютером, але не прагне давати ціннісну оцінку інформації. Передбачається володіння простими прийомами роботи з комп'ютерною технікою і програмним забезпеченням. Йому притаманна слабо розвинена рефлексія, тобто відсутність адекватної оцінки себе і своїх можливостей. Репродуктивний рівень – магістрант соціальної роботи оволодіває уміннями працювати з програмним забезпеченням в якості користувача за алгоритмом дій викладача. Виявляє цікавість до різних видів представлення інформації, надає ціннісну оцінку інформації за запропонованим зразком. У ході проведення заняття спостерігається ділове спілкування, а також спілкування за допомогою інформаційних технологій. Відбувається усвідомлення значущості інформаційних технологій в особистих цілях.

Середній рівень включає реконструктивний та нормативний підрівні. Реконструктивний рівень – характеризується активністю засобів вибору навчальної діяльності та використання відомих знань, прийомів дій в інших ситуаціях, наявність самостійності при виконанні завдань середньої важкості; студент вміє застосовувати теоретичні знання при вирішенні стандартних практичних завдань. Нормативний рівень – студент вміє працювати з інформацію (пошук, збереження, перетворення та передача) використовуючи паперові та електронні джерела, інтегруючи в різні форми представлення (графіки, схеми, діаграми, тощо); передбачає можливі ускладнення при розробці алгоритму; самостійно проектує складні інформаційні процеси та уміло переносить свої знання, вміння та навички в нові ситуації; володіє та використовує нові інформаційні технології в науково-практичній діяльності; використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення, створює

власні програмні продукти; має самооцінку; частково володіє іноземною мовою (англійською) із загальних понять інформаційно-комунікаційних технологій, надає допомогу іншим учасникам та має певний досвід роботи у виконанні базових практичних завдань в інформаційній сфері.

Високий рівень характеризується наявністю евристичного та творчого підрівнів. Евристичний рівень – характеризується наявністю уміння вирішувати різні проблеми за допомогою адекватно підібраного програмного забезпечення. У студента спостерігається інтерес до застосування інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності на основі сформованих ціннісних орієнтацій; має місце самостійне вивчення різних програмних продуктів. Майбутні соціальні працівники вступають в обмін професійно значущою інформацією за допомогою інформаційних технологій; відбувається усвідомлене використання інформаційних технологій, а також самооцінка і оцінка розвитку інших у професійній сфері. Творчий рівень – характеризується умінням виконувати на основі отриманих знань з соціології, психології, соціальної роботи та інформатики розрахунки для професійної діяльності при застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційні технології використовуються як засоби професійного самовдосконалення; відбувається цілеспрямований відбір інформації, необхідної для створення професійно значущих продуктів; наявність уміння вести професійний діалог за допомогою інформаційних технологій, висувати проблеми і спільно шукати шляхи їх вирішення, відбувається переоцінка використання можливостей інформаційних технологій в особистісному та професійному розвитку.

Кожен з цих рівнів та підрівнів ми адаптували до оцінок університетської системи освіти за шкалою ECTS (Див. рис. 1). Необхідність такої адаптації спричинюється процесом входження вищої освіти у Болонський процес та загальним уявленням кожного з цих рівнів та підрівнів без описової частини до них. Отже, в подальшому, рівні будуть зазначатися відповідними літерами, які характеризують їхню оцінку. Варто зазначити, що вихід за рамки E- та A*+ відображає вихід за межі сталого розвитку, що веде до негативних тенденцій. Вивчаючи теорію «маятника» С. А. Бахтіарової [2], ми прийшли до висновку, що постійне знаходження на одному з рівнів веде до статичності розвитку особистості, оскільки не породжує в ній конфлікт. Швидкоплинні зміни суспільства вимагають постійної можливості підвищувати особистісний розвиток, прагнути до нового, удосконалювати старе, постійно має відбуватися рух.

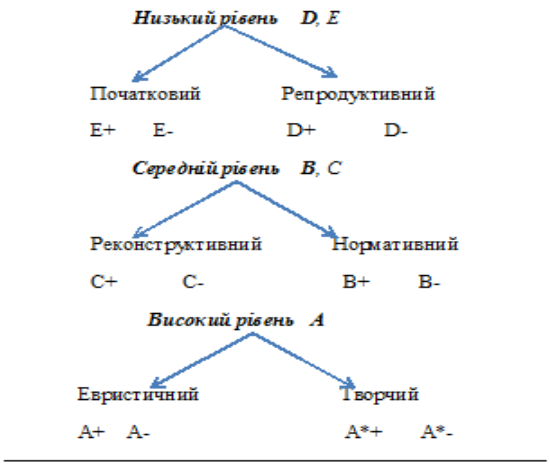

Рис. 1. Відповідність рівнів інформаційної культури до шкали ECTS

У процесі нашого дослідження, ми виділили такі основні критерії ефективності формування інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи: мотиваційний; когнітивний, який включає часткові знання, загальнонеобхідні (знання способів використання часткового матеріалу) та конкретно діяльнісні (знання загальних і абстрактних понять); діяльнісний; етико-правовий; аксіологічний, який включає ціннісно-рефлексивний та емоційно-вольовий; а також комунікативний та адаптивний критерії (додаткові), що базуються на вищезазначених критеріях.

Кожний з цих критеріїв, ми характеризували за рівнями від E+ до A* – у відповідності до показників. Надамо коротку характеристику критеріям за показниковими ознаками. Мотиваційний показник: прагнення і здатність (готовність) до опанування знаннями і уміннями у галузі інформатики, комп'ютерної техніки та традиційних інформаційних ресурсів; пізнавальні, професійні і творчі мотиви; інтерес до предмета і результату своєї діяльності у сфері інформатики, інформаційно-комунікаційних технологій та традиційних інформаційних ресурсів; сформованість соціальних і психолого-педагогічних мотивів, мотивів особистісного зростання. Когнітивний показник: сукупність знань, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства; набуття нових знань з

дисципліни, способи та прийоми роботи з інформаційними технологіями, інформацією про власні можливості та можливості інших; теоретичні знання про основні поняття та методи традиційних й нетрадиційних форм вираження інформації як наукової дисципліни; знання, які складають інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності. Діяльнісний показник: досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у формі його результатів – знань; досвід здійснення відомих способів діяльності у формі умінь діяти за зразком; володіння методикою відбору, оцінювання, використання сучасних інформаційних технологій; досвід творчої діяльності у формі умінь приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях. Етико-правовий показник: знання законів, положень, встановленої політики та етикету, пов'язаних із доступом до інформаційних ресурсів та їх використанням; розуміння та можливість доцільного використання знань більшості етичних, юридичних проблем, які пов'язані з використанням інформації та інформаційних технологій; постійне зазначення використаних джерел інформації при виконанні практичних завдань; вміння аналізувати наявність та рівень інформаційної компетентності розвинених країн світу для можливості використання найбільш прийнятних етико-правових норм використання інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності соціального працівника.

Аксіологічний показники – ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий. Ціннісно-рефлексивний показник: наявність особисто значущих і цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, ставлень до предмета і продукту діяльності у сфері інформаційних процесів; уміння здійснювати адекватну самооцінку; розвиток здібностей самостійно бачити і формулювати проблему, самостійне подолання труднощів в оволодінні інформаційною компетентністю; вміння самоорганізовувати власні практичні завдання через осмислення людиною особистості і діяльності партнера по спільній діяльності. Емоційно-вольовий показник: наполегливість у подоланні труднощів; старанність, вдумливість; самокритичність, впевненість у собі, відсутність остраху помилитися; цілеспрямованість у роботі. Комунікативний показник – спілкування студентів та викладача відбувається за допомогою комунікаційних технологій з метою самоосвіти. Адаптивний показник – пристосування до нових вимог інформаційного суспільства.

Дослідження інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи вказали до два основних рівня: D і B. При цьому 25 % магістрантів (за 100% шкалою) поєднують C+ та B-; 5 % B+; 60 % D+, та 10 % E+, D–. Проведене дослідження дозволяє стверджувати про актуальність формування інформаційної компетентності студентів та їх мотивування до постійного самовдосконалення.

За допомогою вищезазначених рівнів, критеріїв та показників, ми легко можемо визначити той стан формування та розвитку інформаційної компетентності, на якому знаходяться зараз магістранти соціальної роботи, а це дозволяє нам більш повно розкрити необхідні знання, вміння та навички, які необхідні студентам в їх практичній діяльності: освітній, професійній, побутовій. Тому перспективи подальших досліджень полягають в інтеграції інформаційної компетентності в рамки квадранта конкуруючих цінностей організаційної культури, що допоможе нам побачити цілісну картину того, що вже є, й те, що необхідно зробити аби перейти на бажаний результат з напрямом у перспективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця / Н. Баловсяк.// Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5. – С. 21–28.
2. Бахтиярова С. А. Азбука самопонимания. Реверсивний психоанализ / С. А. Бахтиярова. – К. : ООО «Росава» ЛТД, 2002. – 440 с.
3. Дубова С. Інформаційна культура державних службовців як чинник якості впровадження та функціонування автоматизованих інформаційних систем (АІС) [Електронний ресурс] // Вісник Книжкової палати. – 2005. – № 4. – С. 35–37. – Режим доступу : http://ebentabe.ucoz.ua/news/informacijna_kultura_derzhavnikh_sluzhbovciv_jak_chinnik_jakosti_vprovadzhennja_ta/2010-08-25-365.
4. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : [монографія] / О. П. Мещанінов. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
5. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования / Б. Оскарссон // Оценка качества профессионального образования. Доклад 5 / Под общ. ред. В. И. Байденко, Дж. Ван Зантворта. – М. : Европейский фонд подготовки кадров, 2001. – 218 с.
6. Пєйчева Л. Д. Проблема інформаційної компетентності і компетентнісний підхід у психолого-педагогічній науці / Л. Д. Пєйчева. [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npdntu_pps/2009_3/pejcheva.pdf.
7. Тришина С. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования [Электронный ресурс] / Светлана Владимировна Тришина, Андрей Викторович Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2004. – 22 июня. – Режим доступа : http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm.
8. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення / О. Овчарук // Управління освітою. – 2004. – № 2. – С. 6–9.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д.пед.н., професор;
Чубук Р. В., к.пед. н., доцент

© Лупиніс Т. Б., 2011

Дата надходження статті до редколегії 12.09.2011 р.